

De staking van 1936, een 'oude' sociale beweging

And never the twain shall meet?

De theorievorming rond oude en nieuwe sociale bewegingen

Marc Hooghe, licentiaat in de geschiedenis RUG
doctor in de politieke wetenschappen VUB

Eén van de ambities van Brood & Rozen is de kloof te helpen dichten tussen de studie van de nieuwe sociale bewegingen en de historische studie van de 'oude' sociale bewegingen⁽¹⁾. Het gaat hier in de praktijk inderdaad om twee totaal verschillende onderzoeksdisciplines waartussen weinig of geen contact bestaat en waardoor kansen onbenut blijven. In feite bestudeert men hetzelfde fenomeen, maar er wordt te weinig geprofiteerd van de inzichten van andere onderzoekers. In een reeks van twee artikelen (deel 2 verschijnt in Brood & Rozen 1991, 1) gaan we na waarom het water zo diep is tussen de oude en de nieuwe sociale bewegingen.

Dit eerste artikel handelt over de wetenschappelijke studie van deze bewegingen; een tweede bijdrage zal handelen over de verhoudingen op het veld tussen de nieuwe en de oude sociale bewegingen.

In deze eerste, onvermijdelijk meer theoretische bijdrage, gaan we dus na waarom er zo weinig contact is tussen de historische en de sociologische studie van protest en mobilisatie, er daarbij van uitgaand dat de lezer voldoende vertrouwd is met de literatuur rond de oude sociale bewegingen, zodat een overzicht van de theoretische stromingen in de studie van de nieuwe sociale bewegingen volstaat.

Hoewel deze theorie onder meer gebaseerd is

op het werk van historici, stellen we vast dat binnen de geschiedwetenschappen nauwelijks wordt gewerkt met deze concepten en inzichten, enkele lovenswaardige uitzonderingen niet te na gesproken⁽²⁾. Ook sociologen blijken nauwelijks vertrouwd met de rijkheid van het historisch onderzoek naar dit onderwerp. Aan het eind van dit artikel proberen we na te gaan waarop dit wederzijdse negeren is gebaseerd.

Protest als deviatie

Binnen de sociale wetenschappen werd politiek protestgedrag lange tijd beschouwd als een vorm van deviant gedrag⁽³⁾; protest en mobilisatie als reflexmatige en onberedeneerde reacties op condities als armoede en onderdrukking. Moscovici vat deze visie op opstandig gedrag heel goed samen: "*The emergence of crowds was seen as a symptom of mental disorder [...]. Divergent, crazy, or criminal, they were no more than ripples on the surface of social and historical reality. Insofar as they were the dregs or the scum of society they had no intrinsic existence or actuality*"⁽⁴⁾. Een bijzonder invloedrijk werk binnen deze traditie was *Psychologie de la foule* van de Franse psycholoog Gustave Le Bon, dat in 1895 voor het eerst werd gepubliceerd⁽⁵⁾. Volgens Le Bon gaat de participatie in een menigte gepaard met een psychologische regressie van het individu. De participant verliest het vermogen tot rationeel gedrag en wordt overgeleverd aan primitieve instincten die binnen de massa worden uitgeleefd. De participant is geen volwaardig individu meer, maar een kuddedier. Het werk van Le Bon is kenmerkend voor een stroming binnen de vroegste ontwikkeling van de criminologie, waarbij men op zoek ging naar de vermeende biologische oorsprong van deviant gedrag, vooral dan bij de lagere sociale klassen. Le Bon zelf werd trouwens geïnspireerd door het werk van Lombroso en Charcot⁽⁶⁾. De theorieën van Le Bon bleven invloedrijk tot in de jaren '50 en '60 van deze eeuw. Niet alleen binnen de sociale wetenschappen *sensu stricto*, maar ook bij auteurs als bijvoorbeeld Elias Canetti, die in 1961 een bijzonder intrigerend werk publiceerde, namelijk *Masse und Macht*⁽⁷⁾. Ook in een veelgebruikt Amerikaans handboek uit 1961 heet het nog dat protestgedrag ontstaat uit een "*alienation from the social order*", en het wordt beschreven als zijnde per definitie spon-

taan en ongestructureerd⁽⁸⁾. Deze negatieve appreciatie kan verklaard worden vanuit de voorkeur voor een stabiel en homogeen maatschappijmodel die ook bij sociologen leefde. Men vertrekt vanuit de opvatting dat de bestaande maatschappelijke ordening reeds democratisch functioneert, en neemt daarbij de normen van de heersende groepen over. Binnen een dergelijk referentiekader kan onconventioneel gedrag natuurlijk enkel als deviant worden beschouwd⁽⁹⁾. Robert Dahl, een van de grondleggers van de moderne politieke wetenschappen, schrijft zelfs expliciet dat in de moderne samenleving elke achtergestelde groep over voldoende "*proper channels*" beschikt om zijn stem te laten horen. Er is dus, volgens Dahl en de zogenaamde pluralistische school die op zijn werk voortbouwt, geen enkele reden om zijn toevlucht te nemen tot een onconventioneel actierepertoire⁽¹⁰⁾.

Dit klassieke paradigma wordt slechts heel langzaam en schoorvoetend verlaten. Parsons speelt een sleutelrol in deze evolutie, als hij een onderscheid introduceert tussen 'gevaarlijke' en 'nuttige' protestbewegingen. De 'gevaarlijke', radicale groepen streven naar een omverwerping van het maatschappelijke systeem en worden daarom beschouwd als een bedreiging voor de maatschappelijke orde. De 'nuttige' bewegingen daarentegen, streven naar emancipatie van achtergestelde groepen, waardoor die in staat gesteld worden juist beter te functioneren binnen het heersende maatschappelijk bestel⁽¹¹⁾. De zwarte burgerrechtenbeweging bijvoorbeeld, wordt door hem zeer positief geëvalueerd. Voor het studentenprotest uit de tweede helft van de jaren '60 daarentegen, brengt Parsons heel wat minder waardering op.

De les van de geschiedenis

Het is echter door het werk van historici dat een meer positieve kijk op protestgedrag door-drong tot de sociale wetenschappen⁽¹²⁾. De kloof die nu bestaat tussen sociologie en geschiedenis heeft dus blijkbaar niet altijd bestaan. Ook binnen de traditionele geschiedschrijving had men aanvankelijk geen goed woord over voor protestgedrag. Deneckere vat deze literatuur samen als: *"In dat vertoog worden minder conventionele acties gedefiniëerd met etiketten als anti-democratisch, irrationeel, illegitiem, afwijkend, destructief en destabiliserend: impulsieve en orde-verstorende uitingen van blinde volkswoede zonder relevante politieke claim of achtergrond"*⁽¹³⁾. Vanaf midden jaren '50 wordt een meer positieve visie op protestgedrag ontwikkeld door de zogenaamde 'history from below'⁽¹⁴⁾. Vooral Rudé stelt daarbij nadrukkelijk dat protestgedrag en samenscholingen geen irrationele reacties zijn: *"The crowd was by no means 'irrational' in the wider meaning of the term [...] its purposes were generally rational enough and often led it, as we have seen, to choose not only the targets but the means most appropriate to the occasion"*⁽¹⁵⁾. Als men deze uitspraak vergelijkt met hetgeen Lang en Lang in dezelfde periode schrijven in hun handboek over collectief gedrag, is het duidelijk dat de geschiedenis mijlenver vooruitliep op de evolutie in andere mens- en maatschappijwetenschappen en daardoor ook kon functioneren als een belangrijke inspiratiebron voor deze andere wetenschappen.

Vanaf de tweede helft van de jaren '60 treedt een belangrijke paradigmaverschuiving op in de studie van politiek protestgedrag. De meeste literatuuroverzichten verklaren deze verschuiving door een evolutie in het onderzoeksmateriaal zelf: in deze periode werden veel westerse landen geconfronteerd met een nieu-

we protestgolf die door het bestaande begrip-penapparaat niet kon worden verklaard⁽¹⁶⁾. Het ging om een nieuwsoortig protest, met andere participanten en rond nieuwe thema's. Het was dit keer vooral de beter opgeleide middenklasse die deelnam aan het protest, en blijkbaar was het moeilijker haar irrationeel gedrag aan te wijven dan de lager opgeleide klasse die op straat kwam bij het ontstaan van de 19e-eeuwse sociale bewegingen. De veranderingen in het protestgedrag zelf vormen ongetwijfeld een belangrijke reden voor de paradigmaverschuiving, maar dit kan niet de volledige verklaring zijn, en wel om twee redenen. Ten eerste zijn ook in andere domeinen de sociale wetenschappen vanaf de jaren '60 heel wat minder scheutig om oordelen als 'deviant', 'irrationeel' of 'asociaal' te onderschrijven. Inzichten van de deviatiesociologie worden bijvoorbeeld ook toegepast in de studie van de psychiatrie of de criminaliteit. Als we ervan uitgaan dat dit verklaard kan worden door veranderingen in het onderzoeksveld, zou dit impliceren dat ook psychiatrische patiënten en criminelen zich in deze periode rationeler gedroegen. Ten tweede is er het feit dat de meer positieve waardering haar oorsprong vindt in de 'history from below'. Historici die binnen deze traditie werken verdedigen de rationaliteit van gedrag tijdens de 18e of de 19e eeuw. Het gaat hier dus om precies dezelfde groepen als deze die Le Bon destijds beschreef, en zeker niet om een nieuwsoortig protest dat pas in de jaren '60 van deze eeuw zou zijn ontstaan. We moeten de oorzaak van de verschuiving dus niet alleen zoeken binnen het onderzoeks domein zelf, maar ook binnen de betrokken wetenschappen. Daar is onmiskenbaar een evolutie naar een groter waardenpluralisme en een meer kritische houding ten opzichte van de dominante ideologie⁽¹⁷⁾. Binnen deze meer positieve benadering van protestgedrag kunnen we - zij het dat de inde-

ling soms wat arbitrair is - vier stromingen onderscheiden: de 'resource mobilization'-benadering; de 'new social movements'-benadering; de sociaal-psychologische traditie en de politieke oriëntaties. Het gaat hier om vier min of meer naast elkaar staande benaderingen die geïntegreerd moeten worden indien men tot een volwaardige benadering van politiek protestgedrag wil komen⁽¹⁸⁾.

Hedendaagse stromingen

Een eerste, belangrijke theoretische oriëntatie is de 'resource mobilization'-benadering, die vooral invloedrijk is in de Verenigde Staten. Deze stroming gaat ervan uit dat politiek protest slechts kan voorkomen indien de organisatoren erin slagen voldoende hulpbronnen of 'resources' te mobiliseren om dit gedrag van de grond te krijgen. Zij problematiseert dus het rechtstreekse verband tussen onvrede en protest: "*We do not deny the existence of discontent but we question the usefulness of discontent formulations in accounting for either the emergence of insurgent organization or the level of participation by the social base. What increases, giving rise to insurgency, is the amount of social resources available to unorganized but aggrieved groups, making it possible to launch an organized demand for change*"⁽¹⁹⁾. Die hulpbronnen kunnen van velerlei aard zijn: het kan zowel gaan om financiële middelen, kennis, toegang tot de media, als om meer ongreepbare elementen als organisatietalent, ideologische weerklank of toegangskansen tot de politieke besluitvorming. Mobilisatie wordt ook gefaciliteerd door efficiënt werkende organisatievormen en verspreide netwerken, die als mobilisatiekanaal kunnen fungeren. Binnen deze benadering concentreert men zich vooral op het 'mesoniveau' en de studie van een mobilisatiecampagne

wordt dan grotendeels een studie over het al dan niet efficiënt inzetten van middelen. Hierdoor dreigt echter een zekere eenzijdigheid te ontstaan, zoals Cohen benadrukt: "*Hasn't the critique of the collective behavior tradition thrown out the baby with the bathwater by excluding the analysis of values, norms, ideologies, projects, culture, and identity in other than instrumental terms?*"⁽²⁰⁾ Een ander nadeel is dat de concentratie op het mesoniveau als gevolg heeft dat het aandeel van de concrete, individuele militant verdwijnt. In die zin is de kritiek van Killian terecht als zou de resource mobilization-benadering protest vooral zien als een overgeërgisseerd en georganiseerd geheel, waarin nauwelijks plaats is voor elementen als spontaneïteit en enthousiasme⁽²¹⁾. Het is dus duidelijk dat de 'resource mobilization'-benadering als dusdanig onvoldoende elementen bevat om tot een sluitende verklaring van het fenomeen politiek protestgedrag te komen⁽²²⁾.

Ongeveer tegelijk met de 'resource mobilization'-benadering ontstond, vooral dan in Europa, de zogenaamde 'new social movement school'. Deze school legt de nadruk op het unieke historische karakter van de nieuwe sociale bewegingen die vanaf de jaren '60 actief worden in de westerse landen en is in belangrijke mate schatplichtig aan het werk van theoretici als Jürgen Habermas, Alain Touraine en Ronald Inglehart. Men zou in zekere zin kunnen stellen dat deze benadering reeds bij voorbaat de dialoog met de geschiedenis afwijst, door te benadrukken dat deze nieuwe sociale bewegingen totaal afwijken van de 'oude' sociale bewegingen. Zo stelt Habermas dat de structurele omwentelingen in de hoogmoderne samenlevingen ertoe hebben geleid dat de klassieke conflicten over de verdeling van macht en materiële goederen (en dit zijn juist de conflictlijnen waarop de oude sociale bewegingen

RAF ROZE AKTIEFRONT

ANTWERPEN p/a A. Goemaerelei 4 GENT p/a W. Tellstraat 13 KORTRIJK p/a Minister P. Tacklaan 99

RAF GENT ROZE AKTIEFRONT

ANTWERPEN p/a A. Goemaerelei 4 GENT p/a W. Tellstraat 13 KORTRIJK p/a Minister P. Tacklaan 99

5 JAAR

internationale
homodag gent
18 maart 1978
met "Puur en Ongezoet"
vrouwensbareit uit v.z.w. Chatterbox, Antwerpen
voor homo's, lesbiennes en sympathisanten

Voor
afschaffing
Art. 372-bis

- zoals geformuleerd in wetsvoorstel Van den Bessche
- tegen Amendement Henrion

ROZE FUIF raf-gent

Concertzaal

ingang via lammerstraat **Vooruit**
18 maart 1983

inkom: 80 fr.
voorverkoop: 60 fr. bij Manic,
Wally, Jeugdclub Zwabber, café Vooruit,
La vie en rose, Homocentrum

Voor een
anti-sekse-
diskriminatie-
wet

zich bewegen) nu in belangrijke mate gepacificeerd en geïnstitutionaliseerd zijn. De klassenstrijd zal daardoor geleidelijk minder belangrijk worden en vervangen door de meer symbolische en culturele conflicten waarmee de nieuwe sociale bewegingen zich profileren: "Die neuen Konflikte entzündeten sich nicht an 'Verteilungsproblemen', sondern an Fragen der 'Grammatik von Lebensformen'" (23). Ronald Inglehart van zijn kant legt er de nadruk op dat de naoorlogse generaties die het publiek leveren voor de nieuwe sociale bewegingen, in veel mindere mate belang hechten aan materiële thema's zoals inkomensverdeling of veiligheid, en veel meer gericht zijn op immateriële thema's zoals gelijkheid, ethiek of cultuur (24). Deze gerichtheid op 'quality of life issues' zorgt er echter voor dat de traditionele linkse stromingen voor een nieuwe uitdaging worden geplaatst: we krijgen als het ware een ontubing van het linkse ideologische veld, met aan de ene kant

de traditionele socialistische militant, die groot belang hecht aan 'bread and butter issues' en aan de andere een meer links-libertair gerichte groep (25). De 'new social movement'-stroming poneert dus de uniciteit van deze nieuwe sociale bewegingen ten opzichte van eerdere mobilisaties, wat echter moeilijk hardgemaakt kan worden. Alberto Melucci stelt dat de nieuwe sociale bewegingen een unieke organisatievorm ontwikkelen, waarin de nadruk ligt op de afwezigheid van formele en hiërarchische structuren, en waarbij de organisatie zelf fungeert als een soort voorafspiegeling van de ideale, te realiseren samenleving (26). Onderzoek toont echter aan dat het hier veeleer gaat om een kenmerk van recentelijk ontstane, relatief utopische organisaties die zich in de eerste plaats willen afzetten tegen de heersende machtsstructuren. Wat dat betreft zijn de nieuwe sociale bewegingen dus helemaal niet zo uniek (27).

Als derde stroming binnen de studie van de nieuwe sociale bewegingen is er de sociaal-psychologische benadering. Door het feit dat in de klassieke benadering vooral gezocht werd naar de vermeende deviante kenmerken van participanten aan protestacties, had de psychologische studie van mobilisatieprocessen lange tijd weinig succes. De afgelopen jaren zien we echter opnieuw een toename van het gebruik van dergelijke verklaringsmodellen, zij het dit keer zonder enige negatieve connotatie. Zo legt Bert Klandermans er de nadruk op dat de beslissing al dan niet te participeren aan een protestactie, het resultaat is van een afwegen van de subjectief waargenomen kosten en baten van participatie. De baten kunnen zowel ideologisch, sociaal, psychologisch of materieel van aard zijn; de kosten kunnen betrekking hebben op financiën en goederen, verplaatsings-tijd, sociale afkeuring of het risico op geweld. Het komt er dan voor de organisatie op aan de kosten-batenanalyse van de potentiële participant zoveel mogelijk in de gewenste richting te proberen te beïnvloeden. De mate waarin het ideologische kader van de organisatie aansluit bij het wereldbeeld van de potentiële participant is daarbij medebepalend voor de slaagkansen van de rekruteringspoging⁽²⁸⁾.

Hoewel deze drie theoretische stromingen ook nu nog altijd hun aanhangers hebben en nog gebruikt worden in het onderzoek, heeft er zich de afgelopen jaren een vierde, meer politiek georiënteerde stroming ontwikkeld, die vooral aandacht heeft voor de politieke randvoorwaarden voor het ontstaan en de ontwikkeling van nieuwe sociale bewegingen⁽²⁹⁾. Een van de vruchtbaarste ontwikkelingen in dit verband is het uitwerken van de notie 'political opportunity structure' (POS). Tarrow definieert de term als volgt: "*By political opportunity structure, I refer to consistent — but necessary formal,*

permanent or national — signals to social or political actors which either encourage or discourage them to use their internal resources to form social movements"⁽³⁰⁾. Het gaat er met andere woorden om in hoeverre het politieke systeem een opening laat voor oppositionele organisaties. Die opening kan in eerste instantie formeel zijn: denk maar aan de traditionele vrijheden van vergadering, vereniging, van drukpers en van betoging. Maar er kan ook sprake zijn van informele openheid of geslotenheid, als de politieke cultuur bijvoorbeeld weinig ruimte laat voor overleg met oppositionele organisaties. Ook de pacificatie van eerdere conflictgebieden kan een rol spelen: een politiek systeem dat nog in een heel intens conflict verwickeld is rond de traditionele sociaal-economische thema's, zal weinig politieke ruimte ontwikkelen voor het agenderen van conflicten rond nieuwe gevoeligheden. Zo verklaart Duyvendak het feit dat de nieuwe sociale bewegingen zo moeilijk van de grond komen in Frankrijk vanuit de vaststelling dat de traditionele links-rechts-tegenstelling daar nog altijd zeer levendig is, en alle politieke en mobilisatie-energie opeist⁽³¹⁾.

Hoewel elk van deze vier stromingen dus een aantal heel belangrijke elementen aandraagt voor een verklaring van het protestfenomeen, is het duidelijk dat elk slechts een deelaspect behandelt. Als we willen komen tot een meer omvattende benadering van politiek protestgedrag, is er nood aan een synthetisch model, waarin deze aspecten geïntegreerd worden. Een dergelijk model dient zeker aandacht te besteden aan drie kernelementen, namelijk aan:

- 'de political opportunity structure': in hoeverre biedt het politieke systeem ruimte voor de ontwikkeling van protest?
- organisatie: kan men een beroep doen op krachtige organisatienetwerken?
- ideologie: maken de ideologische opties een

succesvolle mobilisatie mogelijk?

Deze drie kernelementen kunnen dan verder uitgewerkt worden tot een meer gedetailleerd model, dat wanneer het wordt toegepast op de ontwikkeling van de vrouwenbeweging en de milieubeweging in Vlaanderen, behoorlijk effectief blijkt te zijn⁽³²⁾.

De kloof tussen oud en nieuw

Samenvattend kunnen we dan ook stellen dat de ontwikkeling van de theorievorming rond de nieuwe sociale bewegingen de afgelopen decennia een behoorlijke vlucht heeft genomen. Die ontwikkeling verloopt via de normale wetenschappelijke cyclus: een aantal parallelle paradigma's, die zich aanvankelijk tegen elkaar afzetten, maar geleidelijk evolueren naar een synthetisch model. Ondanks deze theoretische rijkdom stellen we echter vast dat de geschiedwetenschappen nauwelijks gebruik maken van dergelijke modellen.

Er bestaat tot dusver inderdaad weinig dialoog tussen beide benaderingen, en ik zie daar drie hoofdredenen voor. Ten eerste, het feit dat sociologie en geschiedenis twee verschillende disciplines zijn, die heel apart functioneren. Ten tweede, de belangrijke verschillen in het ter beschikking staande materiaal, die ook hun weerslag hebben op de onderzoeksvragen die kunnen gesteld worden. Ten derde, het tijdsverschil dat ook een invloed heeft op het inhoudelijk functioneren van de bewegingen.

Bij de eerste reden: op zowat alle terreinen stellen we vast dat beoefenaars van deze disciplines vaak weinig aandacht en waardering opbrengen voor elkaars werk. Het wederzijdse negeren is dus zeker niet een fenomeen dat typisch is voor de studie van de nieuwe/oude

sociale bewegingen. De werkwijze en de achterliggende logica van beide wetenschappen zijn vaak bijna tegenovergesteld, zoals Joseph Gusfield reeds opmerkte: "*One useful way of distinguishing sociological from historical method is to say that sociology is a generalizing study while history is not [...]. The historian who studies the Industrial Revolution (emphasises) that slice of time as a unique set of events, not reproducible. The sociologist interested in that same slice of time is stimulated by a concern with the process of industrialization. He wants to know what we can discover from the British experience that will illuminate industrial change in general*"⁽³³⁾. Als sociologen en historici elkaars werk al lezen, leidt dit veelal enkel tot onbegrip. Bij historici ligt het accent eerder op het gedetailleerd beschrijven van alle omstandigheden van het historisch gebeuren, zonder veel pogingen tot veralgemeening. Sociologen denken dan al vlug: ja, een mooi verhaal, maar wat dat nog, en durven zich wel eens bezondigen aan het te snel overgaan tot generalisatie. Uitgaand van de specifieke situatie voor de tweede helft van de 20e eeuw, pretenderen ze dat ze wetmatigheden en theorieën kunnen opstellen van een min of meer algemene geldigheid. Zo stelt Oberschall, een van de belangrijkste auteurs binnen de 'resource mobilization-traditie': "*One must realize that a negatively privileged minority is in a poor position to initiate a social protest movement through its own efforts alone*"⁽³⁴⁾. Hij gaat ervan uit dat arme groepen niet de middelen hebben om zelf tot protestcampagnes te komen en dat ze daarvoor de hulp nodig hebben van 'verlichte' leden van de politieke elite. Dit mag dan misschien zo zijn voor de bewegingen die hij bestudeerd heeft, maar wanneer men dit poneert als algemene wetmatigheid wordt het grootste deel van het 19e-eeuwse protest gewoon onverklaarbaar.

Bij de tweede reden: sociologen en historici zijn gedwongen met compleet andere materiaal te werken. Terwijl historici zich kunnen baseren op uitgebreid archiefonderzoek, is de hoeveelheid materiaal die ter beschikking staat voor de studie van nieuwe sociale bewegingen nog zeer beperkt. Sociologen moeten dan ook een beroep doen op eigen waarnemingen, krantenverslagen, participerend onderzoek en interviews. Vooral interviews zijn een belangrijke bron van informatie: "A researcher is indeed fortunate to be in a position to collect information from actors who were directly involved in the drama"⁽³⁵⁾. Ander materiaal impliceert echter ook andere onderzoeksvragen. We zagen daarnet dat in de theorievorming rond nieuwe sociale bewegingen de nadruk ligt op de rol die bestaande netwerken spelen bij de rekrutering van participanten. Op basis van archiefmateriaal is het meestal onmogelijk die netwerken te reconstrueren, tenzij men beschikt over lijsten met bijvoorbeeld woonplaats, arbeidsplaats en dergelijke gegevens meer. Maar zelfs dan nog hebben we enkel een vermoeden over de wijze waarop de rekrutering zou kunnen verlopen zijn. Als we ons baseren op interviews of enquête materiaal daarentegen, is het heel goed mogelijk na te gaan via welke kanalen de participanten werden gemobiliseerd. Zo kunnen Walgrave en Rihoux in hun onderzoek naar deelnemers aan lokale witte marsen redelijk nauwgezet nagaan hoe deze deelnemers geïnformeerd en gemobiliseerd werden⁽³⁶⁾. Voor historici is dergelijke reconstructie volstrekt uitgesloten, en het is voor de studie van historische fenomenen dan ook weinig relevant of lonend om dergelijke onderzoeksvragen te stellen. Historici hebben meestal toegang tot gegevens die toelaten de evolutie van een beweging te volgen, terwijl sociologen zich vaak moeten tevredenstellen met een momentopname. Dit kan ertoe leiden dat ze kenmerken

die verbonden zijn aan dat specifieke moment, ten onrechte gaan veralgemenen. Sociologen die nu de witte beweging bestuderen, weten niet hoe die beweging verder zal evolueren. Historici die het functioneren van de Broederlijke Wevers willen nagaan, weten natuurlijk hoe het verder is gegaan, en dat feit zal onvermijdelijk een weerslag hebben op de manier waarop het onderzoek wordt gevoerd.

Bij de derde reden: de nieuwe sociale bewegingen komen nu eenmaal honderd jaar later dan de oude. Dit tijdsverschil kan niet zomaar geminimaliseerd worden, als we uitgaan van een terreinbezettingstheorie. De oude sociale bewegingen zijn ontstaan tijdens het totstandkomen van de moderne 'massademocratieën'. Voor een flink stuk zijn die democratische stelsels trouwens tot stand gekomen als gevolg van de agitatie van die bewegingen. Op het moment dat de sociale bewegingen ontstonden, was er met andere woorden nauwelijks sprake van een intermediaire zone tussen burger en politiek systeem. De oude sociale bewegingen konden dat vacuüm opvullen en op die manier meegroeien met de 'massademocratie' en de verzorgingsstaat. Zij hadden het dus relatief gemakkelijk om een braakliggend terrein te bezetten. De nieuwe sociale bewegingen daarentegen, ontstonden toen die democratische stelsels reeds meer dan een eeuw geschiedenis achter zich hadden. Dat heeft twee soorten gevolgen. Ten eerste voor die bewegingen zelf: zij hebben het in zekere zin moeilijker zich op te dringen als intermediaire actoren omdat de ruimte van het maatschappelijke middenveld reeds grotendeels bezet is⁽³⁷⁾. Als zij willen doorgroeien, moeten ze toegang afdwingen tot het politieke besluitvormingssysteem en -moeizaam - een plaats(je) veroveren ten opzichte van de oude bewegingen, die veel meer troeven in huis hebben dan de (kleine) nieuwkomers; hetgeen

min of meer te vergelijken is met de situatie van een politieke partij. Het oprichten van een partij vlak na de Belgische onafhankelijkheid verloopt helemaal anders dan het oprichten van een nieuwe partij binnen een partijstelsel dat zich reeds gestabiliseerd heeft. Ten tweede is er ook een belangrijk theoretisch verschil: de nieuwe sociale bewegingen worden met volstrekt andere randvoorwaarden geconfronteerd dan de oude. Het is dus duidelijk dat de hele POS-benadering alleen relevant is in de context van een hedendaagse democratie. De historicus die het vroegste ontstaan van de arbeidersbeweging wil duiden, kan dan ook nauwelijks iets aanvangen met deze benadering.

Er zijn dus wel een aantal goede redenen waarom het niet tot een dialoog komt tussen sociologie en geschiedenis; ze bestuderen nu eenmaal andere fenomenen. Toch speelt hier ook

het simpele feit dat wetenschappers in ons academisch systeem vaak in aparte hokjes werken, waardoor ze elk voor zich het warm water opnieuw moeten uitvinden. Vakoverschrijdend onderzoek wordt niet altijd positief gewaardeerd aan onze universiteiten. Door deze muurtesmentaliteit blijven dus veel kansen onbenut. Hoewel de oude en de nieuwe sociale bewegingen op een aantal terreinen fundamenteel verschillen, zijn er natuurlijk ook veel gelijkenissen waardoor een dialoog tussen sociologie en geschiedenis wel zinvol zou zijn.

Bij het bekijken van mobilisatiecampagnes zien we een aantal thema's telkens terugkeren, en daarbij maakt het weinig verschil uit of om de 19e of de 20e eeuw gaat. Voor elke mobilisatiecampagne stelt zich het probleem hoe de emotionele verontwaardiging, die vaak ten grondslag ligt aan het ontstaan van het protest, uiteindelijk vertaald wordt in het politiek functio-

neren van een beweging⁽³⁸⁾. Inzake de doelstellingen zien we dat alle sociale bewegingen op een gegeven ogenblik voor het dilemma staan zich aan te passen aan de maatschappelijke structuur, of een utopie te blijven achterna jagen met alle risico's op marginalisering van dien⁽³⁹⁾. Die keuze heeft ook zijn weerslag op de interne organisatie van de beweging: moet de organisatievorm een voorafspiegeling zijn van de ideale samenleving, of kiest men simpelweg voor de meest efficiënte, en dus onvermijdelijk meer gebureaucratiseerde organisatievorm⁽⁴⁰⁾? Laat men zich inschakelen in het normale functioneren van het politieke systeem, of kiest men resoluut voor een outsider-status, waarbinnen men de zuiverheid van leer kan vrijwaren⁽⁴¹⁾? Dit soort eeuwige dilemma's vinden we terug in de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging, in de geschiedenis van Agalev, maar ook nu nog bij de homo- en lesbiënebeweging, het feminisme, of de milieubeweging. Dezelfde discussie komt gewoon telkens opnieuw terug. Zowel voor deze bewegingen zelf, als voor de wetenschappers die ze bestuderen, zou het een goede zaak zijn indien zij meer een beroep konden doen op interdisciplinaire kennis en ervaring. Het wordt dus inderdaad hoog tijd dat de verschillende disciplines hun koud-watervrees overwinnen en tot een meer opbouwende dialoog komen.

- (1) H. BALTHAZAR, W. STEENHAUT & G. VANSCHOENBEEK, Edito: Nieuwe lente, nieuw geluid. In: *Brood & Rozen*, 1996(1), pp. 5-7.
- (2) Een van die uitzonderingen is het werk van G. DENECKERE, *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België, 1831-1918*. Antwerpen-Gent: Hadewijch-AMSAB, 1997.
- (3) D. McADAM, *Political Process and the Development of Black Insurgency. 1930-1970*, Chicago: University of Chicago Press, 1982, p. 9.
- (4) S. MOSCOVICI, The Discovery of the Masses. In: C.F. GRAUMAN & S. MOSCOVICI (eds.), *Changing Conceptions of Crowd Mind and Behavior*, New York: Springer, 1986, p. 8.
- (5) G. LE BON, *Psychologie de la foule*, Paris: Felix Alcan, 1895. Het boek kende verschillende herdrukken, tot in de jaren '40.
- (6) R. NYE, *The Origins of Crowd Psychology. Gustave Le Bon and the Crisis of Mass Democracy in the Third Republic*, London: Sage, 1975; J.-M. REY, Freud and Massenpsychologie. In: GRAUMAN & MOSCOVICI, *Changing Conceptions [...] pp. 51-67*.
- (7) E. CANETTI, *Masse und Macht*, München: Hanser Verlag, 1960 e.v.; S. MOSCOVICI, *L'age des foules*, Paris: Fayard, 1981; voor een overzicht van deze vroegste literatuur, zie G. MARX en J. WOOD, Strands of Theory and research in Collective Behavior. In: *Annual Review of Sociology*, 1(1975), pp. 363-428.
- (8) K. LANG & G. ENGEL LANG, *Collective Dynamics*, New York: Crowell, 1961, p. 4 (hier geciteerd uit de tweede druk uit 1969).
- (9) A. OBERSCHALL, *Social Conflict and Social Movements*, Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1973.
- (10) R. DAHL, *Pluralist Democracy in the United States*, New York: Rand McNally, 1967, p. 23.
- (11) T. PARSONS, *Politics and Social Structure*, New York: Free Press, 1969.
- (12) Vooral het werk van Ch. TILLY is hierbij van belang, onder meer zijn *From Mobilization to Revolution*, Reading (Mass.): Addison-Wesley, 1978 en *The Contentious French*, Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1986.
- (13) G. DENECKERE, Straatagitatie, een versluierde geschiedenis. Het oproer in 1886 anders bekeken. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 20(1989)1-2, pp. 253-291, p. 255.
- (14) Belangrijke auteurs binnen deze evolutie waren E. HOBBSBAM, *Primitive Rebels. Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*, Manchester: Manchester University Press, 1959; E.P. THOMPSON, *The Making of the British Working Class*, Harmondsworth: Penguin, 1963; G. RUDE, *The Crowd in History. A Study of Popular Disturbances in France and in England, 1730-1848*, New York: Wiley, 1964. Voor eigen land kunnen

- we verwijzen naar de invloedrijke studie van J. DHONDT, Parlementaire werking en agitatie in onze eigen hedendaagse geschiedenis. In: *De Vlaamse Gids*, 38(1954)5, pp. 270-289. Ook opgenomen in de bundel J. DHONDT, *Machten en mensen*, Gent: Jan Dhondtstichting, 1976, pp. 561-582.
- (15) G. RUDE, *The Crowd [...]*, p. 254.
- (16) Zie bijvoorbeeld J.C. JENKINS, Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements. In: *Annual Review of Sociology*, 9(1983), pp. 527-553, p. 528; J. COHEN & A. ARATO, *Civil Society and Political Theory*, Cambridge (Ms.): MIT Press, 1992, p. 496; S. BUECHLER, Beyond Resource Mobilization? Emerging Trends in Social Movement Theory. In: *Sociological Quarterly*, 34(1993)2, pp. 217-235, p. 218; M. HOOGHE, Van herrieschoppers tot politieke vernieuwers. Evoluties in de sociologische visie op sociale bewegingen. In: *Tijdschrift voor Sociologie*, 14(1993)3, pp. 279-312.
- (17) D. McADAM, *Political Process [...]*, p. 262; J.W. DUYVENDAK, *The Power of Politics. New Social Movements in an Old Policy. France 1965-1989*, Universiteit van Amsteram: doctoraalscriptie, 1992, p. 27; R. BENFORD, "You Could be the hundredth Monkey". Collective Action Frames and Vocabularies of Motive within the Nuclear Disarmament Movement. In: *Sociological Quarterly*, 34(1993)2, pp. 195-216, p. 197.
- (18) M. HOOGHE, *Nieuwkomers op het middenveld. Nieuwe sociale bewegingen als actoren in het Belgisch politiek systeem. De milieubeweging en de vrouwenbeweging in Vlaanderen, 1970-1990*, Vrije Universiteit Brussel, doctoraalscriptie, 1997, vol. I, pp. 94-141.
- (19) J.C. JENKINS & Ch. PERROW, Insurgency of the Powerless: Farm Worker Movements (1946-1972). In: *American Sociological Review*, 42(1977) pp. 249-268, p. 250.
- (20) J. COHEN, Strategy or Identity. New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements. In: *Social Research*, 52(1985)4, pp. 663-716, p. 688.
- (21) L. KILLIAN, Organization, rationality and spontaneity in the Civil Rights Movement. In: *American Sociological Review*, 49(1984), pp. 770-783.
- (22) M. HOOGHE, *Nieuwkomers [...]*, pp. 58-76.
- (23) J. HABERMAS, *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt: Suhrkamp, 1981, 2 vol., vol. II, p. 576.
- (24) R. INGLEHART, *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton: Princeton University Press, 1990.
- (25) M. ELCHARDUS, Verschillende werelden. Over de ontubbeling van links en rechts. In: *Samenleving en Politiek*, 1(1994)7, pp. 5-17.
- (26) A. MELUCCI, *Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*, London: Hutchinson, 1989, p. 60.
- (27) C. CALHOUN, New Social Movements of the Early 19th Century. In: *Social Science History*, 17(1993), pp. 385-427.
- (28) B. KLANDERMANS, *The Social Psychology of Protest*, Oxford: Blackwell, 1997.
- (29) J.C. JENKINS & B. KLANDERMANS (eds.), *The Politics of Social Protest*, London: UCL Press, 1995; zie ook S. HELLEMANS, Nieuwe sociale bewegingen in de Belgische politiek. In: *Res Publica*, 35(1993)2, pp. 197-211 en S. HELLEMANS & M. HOOGHE, Veel volk, niet zo veel macht. Nieuwe sociale bewegingen en de transformatie van de Belgische politiek, pp. 9-27. In: S. HELLEMANS en M. HOOGHE (red.), *Van Mei '68 tot Hand in Hand. Nieuwe sociale bewegingen in België*, Leuven: Garant, 1995.
- (30) S. TARROW, States and Opportunities. In: D. McADAM, J. MCCARTHY & M. ZALD (eds.), *Comparative Perspectives on Social Movements*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p.54.
- (31) H. KRIESI, R. KOOPMANS, J.W. DUYVENDAK & M. GIUGNI, *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*, London: UCL Press, 1995.
- (32) Voor de volledige uitwerking van het model zie M. HOOGHE, *Nieuwkomers [...]*, pp. 94-141 en 276-386.
- (33) J. GUSFIELD, *Symbolic Crusade. Status Politics and the American Temperance Movement*. Urbana: University of Illinois Press, 1963, p. 58.
- (34) A. OBERSCHALL, *Social Conflict [...]*, p. 214.
- (35) A. MORRIS, *The Origins of the Civil Rights Movement. Black Communities Organizing for Change*, New York: Free Press, 1984, p. 14.
- (36) S. WALGRAVE & B. RIHOUX, *De Witte Mars. Een jaar later*, Leuven: Van Halewyck, 1997, p. 117.
- (37) M. HOOGHE, Selectieve uitsluiting in het Belgisch politiek systeem. Innovatie en protest door nieuwe sociale bewegingen. In: *Res Publica*, 40(1998)1, pp. 3-21.
- (38) M. HOOGHE, De 'witte mobilisatie' in België als moral crusade. De vervlechting van emotie en politiek. In: *Sociologische Gids*, 45(1998)5, pp. 289-309.
- (39) M. HOOGHE, Een wereld van verschillen: the politics of identity. In: *Jaarboek Geboortenregeling, Relaties, Seksualiteit*, Gent: CGSO, 1999.
- (40) M. HOOGHE, De organisatiestructuur van de Vlaamse vrouwenbeweging. Autonomie en integratie in een gesloten politieke cultuur. In: *Sociologische Gids*, 41(1994)2, pp. 144-161.
- (41) M. HOOGHE, De invloed van de milieubeweging op het milieubeleid: neo-corporatisme of culturele vernieuwing? In: *Res Publica*, 37(1995)1, pp. 93-108.